

УДК 81' 373.7=133.1

Російсько-французькі окулесичні фразеологічні еквіваленти

Каїка Н.Є.

Донецький національний університет, м. Донецьк, Україна

У статті аналізуються міжмовні фразеологічні еквіваленти окулесичної фразеосемантичної групи. Визначено питому вагу російсько-французьких окулесичних фразеологічних еквівалентів у загальному російсько-французькому фразеологічному фонді. Визначено специфіку репрезентації невербального засобу комунікації "контакт очима у фразеології російської і французької мов. Доведено ефективність пошуків міжмовної фразеологічної спільності в означеній фразеосемантичній групі.

Ключові слова: міжмовні фразеологічні еквіваленти, окулесична фразеосемантична група, загальний російсько-французький фразеологічний фонд.

Антропоцентрична парадигма в дослідженні мови, що передбачає розгляд діяльності людини у всіх її аспектах, інтерес до комунікації у всіх її проявах створили умови для залучення невербальних компонентів комунікації до кола інтересів мовознавчих розвідок [6, с.3].

Постановка проблеми. Активізація досліджень в галузі психології, психофізіології, психофізики, пов'язаних із вивченням проблем зорового сприйняття людини, рухів очей, методів їх реєстрації, експресії людини (В.І. Білопольський, В.О. Барабанщиков, В.М. Носуленко, В.А. Лабунська та ін.), специфіки невербальних комунікацій (А. Хілл, Б. Успенський, Г. Колшанський, І. Горелов, Г. Уайнрайт, Ю. Фаст, Р. Бердвістел, А. Піз, Б. Піз, П. Екман та ін.) сприяє інтенсифікації лінгвістичного аналізу невербальних компонентів комунікації. Окремі питання кінесичної фразеології розглядають С. Григор'єва, М. Григор'єв, А. Козиренко, Г. Крейдлін, Т. Черданцева. Водночас суттєво недостатніми є порівняльні та зіставні наукові дослідження, спрямовані на вивчення специфіки фразеологізмів із невербальним комунікативним фоном. На тлі невеликої кількості таких робіт (Г.І. Барташева, Л.В. Солощук, О.В. Харчук, О.Г. Лозинська, Л.С. Петровська) відсутні дослідження міжмовних фразеологічних еквівалентів, зокрема російсько-французьких фразеологічних еквівалентів (РФФЕ), із невербальним комунікативним фоном. Питання про наявність спільного російсько-французького фразеологічного фонду таких мовних одиниць взагалі не ставилось. Російсько-французькі окулесичні фразеологічні еквіваленти ще не були предметом окремого наукового дослідження.

Мета дослідження – виявити російсько-французькі окулесичні фразеологічні еквіваленти, визначити їх питому вагу у загальному російсько-французькому фразеологічному фонді, обґрунтувати наявність російсько-французького фразеологічного фонду зі спільним невербальним комунікативним фоном.

Аналіз загального фонду російсько-французьких фразеологічних еквівалентів (РФФЕ) – близько 16000 російських фразеологізмів та більше 23000 відповідних французьких фразеологізмів [1] – дозволив виявити 950 російсько-французьких кінесичних фразеологічних еквівалентів із невербальним комунікативним фоном, з яких 215 (23%) є РФФЕ із кінемою контакт очима. Їх називаємо російсько-французькими

окулесичними фразеологічними еквівалентами (РФОФЕ). Напр.: *глаз не сводит с кого-л.* – *couver qn des yeux*; *глаза на лоб лезут / полезли у кого-л.*: *у него глаза на лоб лезут (лезли)* – *Les yeux lui sortent (sont sortis) de la tête*.

Значущість контакту очима у процесі комунікації важко перебільшити (*глаза – зеркало души (рос.) – les yeux sont le miroir de l'âme (фр.)*). Результати досліджень доводять, що близько 87% інформації надходить до мозку людини через зорові рецептори [5, с.174]. Мова фіксує таку специфіку сприйняття інформації. Ядерними компонентами РФОФЕ постають іменники *глаз (-а)* - *oeil, yeux* (124 РФОФЕ, напр., *глаза в глаза – les yeux dans les yeux*), *взгляд – regard* (42 РФОФЕ, напр., *косой взгляд. – 1. regard (m) de travers; 2. regard (m) oblique; 3. regard (m) en coin; 4. oeil (m) en coin*), дієслова *смотреть (видеть, глядеть, уставиться) – regarder (voir)* (49 РФОФЕ, напр., *смотреть исподлобья – regarder en dessous*).

Основними комунікативними функціями очей є такі: когнітивна емотивна, контролююча, регулятивна [2, с.387-388]. У фразеології російської і французької мов наявні фразеологізми, значення яких пов'язано із реалізацією цих функцій очей: когнітивної (*читать / прочитать в глазах [что-л. в чьих-л.] – lire qch dans les yeux de qn.*), емотивної (*испенелить взглядом кого-л. – foudroyer qn de regard; ласкать взглядом кого-л. – couvrir qn des yeux*), контролюючої (*смерить взглядом кого-л. – 1. toiser qn du regard; 2. mesurer qn des yeux (avec les yeux)*); регулятивної (*смотреть (глядеть) прямо в глаза кому-л. – regarder qn tout droit dans les yeux; смотреть / посмотреть в упор – regarder qn dans le blanc des yeux*). Відповідно до цих функцій виокремлюються основні смисли, що виражають очі в акті комунікації [2, с. 390]. Акцентуація таких комунікативних смислів відбивається у фразеології мов, що зіставляються. Пор.: готовність до комунікації – *встретиться глазами (взглядом) с кем-л. – 1. rencontrer les yeux de qn; 2. rencontrer le regard de qn; 3. croiser le regard de qn; 4. rencontrer qn du regard*; пригнічення волі або вплив партнера-комуніканта і контроль над процесом комунікації та поведінкою партнера-комуніканта - *смотреть (глядеть) сверху вниз (свысока) на кого-л. – 1. regarder qn de son haut (de haut); 2. regarder qn de haut en bas*; бажання встановлення контакту та отримання інформації - *подать знак глазами кому-л. – faire un signe des yeux à qn.*; вираження почуттів - *ласкать взглядом кого-л. – couvrir qn des yeux*. Особливе місце посідають РФОФЕ на позначення бажання комунікантів установити інтимний контакт: *строить (делать) глазки; играть глазами. – 1. faire les yeux doux; 2. faire de l'œil; 3. faire l'œil en coulisse; стрелять/стрельнуть глазами. – lancer des œillades [provocantes] (une œillade [provocante])*. Небажання комунікативного контакту спостерігаємо у семантиці РФОФЕ: *глаза бы мои не смотрели (не глядели) на это (на что-л., на кого-л.); глаза бы мои не видели чего-л., кого-л. – 1. puissé-je n'avoir jamais vu cela de mes yeux; 2. si seulement j'avais pu ne pas voir ça (... ne pas le voir)*.

Учені довели, що в організації візуального контакту особливу роль відіграють напрям погляду, час фіксації погляду на партнері, частота контакту очей комунікантів тощо [3, с.8]. Спостерігаємо РФОФЕ, пов'язані із напрямом руху очей: *смотреть / посмотреть косо (искоса) на кого-л.; глядеть косо (искоса) на кого-л. – 1. regarder qn de travers; 2. regarder qn de biais; поднять глаза на кого-л. – lever les yeux sur qn.*; *проводит глазами (взглядом) (взором) кого-л., что-л. – suivre qn, qch des yeux*. Час фіксації погляду на партнері відображено у РФОФЕ: *глаз не сводит с кого-л. – couvrir qn des yeux; впиваться / впиться глазами в кого-л., во что-л. – 1. dévorer qn, qch des yeux; 2. dévorer qn, qch du regard; оторвать взгляд (глаза) [от кого-л., от чего-л.] – détacher son regard [de qn, de qch]; пялит глаза на кого-л., на что-л. прост. – 1. braquer les yeux sur qn, sur qch; 2. braquer ses regards sur qn, sur qch*. Частота контакту очей комунікантів відбивається у РФОФЕ: *бросить взгляд; кинуть взгляд. – jeter un coup*

d'œil sur qn, sur qch; обмениваться взглядами. – 1. echanger des regards d'intelligence; 2. jouer de l'œil.

П. Екман та У. Фризен розробили Систему кодування рухів обличчя (Facial Action Coding System), яка дозволяє вирази обличчя зіставити із виявом певних емоцій [7]. Сучасна російська дослідниця В. Лабунська надає схему опису міміки шести емоційних станів (радості, гніву, страху, страждання, здивування, відрази) [4, с.90]. Аналіз фактичного матеріалу свідчить про наявність РФОФЕ на позначення таких емоційних станів: радості - [чи-л.] *глаза загорелись от радости. – Ses yeux se sont allumés de joie*; гніву - [чи-л.] *глаза загорелись гневом (злойой). – Ses yeux ont brillé de colère*; страху - *у страха глаза велики. – 1. la peur a de grands yeux*; страждання - *тусклий взгляд. – œil (m) vitreux*; здивування - *глаза на лоб лезут / полезли у кого-л.: у него глаза на лоб лезут (полезли). – 1. Les yeux lui sortent (sont sortis) de la tête; раскрыть глаза [от удивления]. – Ouvrir de grands yeux; выкатить (вытаращить) шары; вытаращить (вылупить) глаза. Прост. – 1. Ouvrir les yeux comme des tasses; 2. Ouvrir les yeux comme des soucoupes; 3. Ecarquiller les yeux*; відрази – *глаза бы мои не смотрели (не глядели) на это (на что-л., на кого-л.); глаза бы мои не видели чего-л., кого-л. – 1. puissé-je n'avoir jamais vu cela de mes yeux; 2. si seulement j'avais pu ne pas voir ça (... ne pas le voir).*

Учені наголошують на необхідності аналізу симптомокомплексів міміки для визначення мімічних картин емоційних станів, адже кожен симптомокомплекс міміки включає ознаки, які одночасно є універсальними, специфічними для вираження одних станів і неспецифічними для вираження інших [4, с.91]. Так, наприклад, невербальна мімічна ознака очі широко розкриті може бути пов'язана з емоцією страху та з емоцією здивування. Спостерігаємо РФОФЕ на позначення таких емоцій: *у страха глаза велики. – 1. la peur a de grands yeux; делать / сделать большие (круглые) глаза – 1. ouvrir de grands yeux; 2. ouvrir des yeux ronds*. Модальність стану, що переживає особа, впливає на такі ознаки погляду, як: блиск - тьмяність, теплота - холодність, відкритість - непроникність, статичність - рухливість, поверхневість - глибина, зосередженість - неухважність [4, с.99]. Наприклад, у невербаліці ознака очі блищать у комбінації з одними ознаками визначає гнів, з іншими – радість, ознака очі тьмяні у комбінації з одними ознаками визначає страждання, з іншими – презирство. Отже, невербальна ознака блиск очей пов'язана із певними емоціями, що відбивається у фразеології російської і французької мов. Наявні РФОФЕ на позначення відповідних емоцій: гніву, злості ([чи-л.] *глаза загорелись гневом (злойой). – ses yeux ont brillé de colère.*); радості ([чи-л.] *глаза загорелись от радости. – ses yeux se sont allumés de joie.*), презирства (*убийственный взгляд. – regard (m) foudroyant; холодный взгляд. – 1. regard (m) froid; 2. regard (m) glacial*) тощо. Можна припустити, що РФОФЕ *чистый взгляд - regard (m) pur* зі значенням правдивий, щирий, цнотливий погляд виник у результаті метафоричної номінації погляду, в якому не виражені негативні емоційні стани. Внутрішній психоемоційний стан людини репрезентують РФОФЕ: *блуждающий взгляд. – œil (m) hagard; рассеянный (отсутствующий) взгляд: смотреть рассеянным (отсутствующим) взглядом. – 1. regard (m) distrait; 2. regard (m) absent; 3. regard noyé; 4. œil (m) absent (distrain): regarder d'un œil absent (d'un œil distrait)*. Виокремлюється фразеосемантична група РФОФЕ на позначення почуття любові і/або сексуального потягу: *любовь начинается с глаз. – l'amour naît du regard; влюбиться с первого взгляда. – 1. tomber amoureux au premier coup d'œil; 2. tomber amoureux au premier regard; жгучий взгляд. – 1. regard (m) ardent; 2. regard (m) brûlant; 3. regard (m) passionné; раздевать взглядом кого-л. – déshabiller qn du regard*. Відсутність напруги м'язів очей говорить про психоемоційний стан спокою комуніканта. Пор.: РФОФЕ *на этом глаза отдыхают; на этом глаз отдыхает. – cela repose les yeux.*

Кінема контакт очима може вказувати на якісні характеристики інформації, демонструвати ставлення комунікантів до інформації, до поведінки комунікантів, до комунікативного акту, надавати експресії інформації, комунікантам, комунікативному акту тощо. Усе це відбивається у семантиці окулесичних фразеологізмів. Так, наявні РФОФЕ, що виражають: зацікавленість інформацією і/або об'єктом комунікації (*глаз не оторвать; глаз не оторвёшь; глаз не отвести; не отвести глаз.* – 1. *a ne pouvoir détacher son regard (ses yeux)*; 2. *a ne pas détacher ses yeux*), приватність, довіра в комунікації (*с глазу на глаз.* – *entre quatre yeux*), акцентують правду/брехню у комунікації: (*прятать глаза.* – 1. *baisser les yeux*; 2. *fuir le regard de qn.*), демонструють ставлення до інформації, до суб'єктів комунікації: (*смотреть (глядеть) сверху вниз (свысока) на кого-л.* – 1. *regarder qn de son haut (de haut)*; 2. *regarder qn de haut en bas; смотреть исподлобья.* – *regarder en dessous*).

Висновки. Зіставний аналіз російської і французької фразеології демонструє наявність загального російсько-французького фразеологічного фонду зі спільним невербальним фоном (950 російсько-французьких кінесичних фразеологічних еквівалентів), 23% якого складають російсько-французькі окулесичні фразеологічні еквіваленти.

Перспективами подальших досліджень є вивчення РФФЕ із просодичним, проксемічним невербальним фоном тощо, з'ясування специфіки взаємодії невербальних компонентів комунікації із вербальними у сучасному франкомовному дискурсі.

Список літератури

1. Каика Н.Е. Словарь русско-французских фразеологических эквивалентов = Le Dictionnaire des Equivalents phraséologiques russes-français: [16000 русских фразеологизмов и более 23000 французских фразеологических эквивалентов] / Н.Е. Каика, Л.П. Кофанова. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2005. – 548 с.
2. Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык / Г.Е. Крейдлин. – М.: Новое литературное обозрение, 2002. – 592 с.
3. Лабунская В.А. Невербальное поведение (социально-перцептивный подход) / В.А. Лабунская. – Ростов: Изд-во Ростов. ун-та, 1986. – С. 5-35.
4. Лабунская В.А. Экспрессия человека: общение и межличностное познание / В.А. Лабунская. – Ростов н/Д: Феникс, 1999. – 608 с.
5. Пиз А. Язык телодвижений / Аллан Пиз, Барбара Пиз [пер. с англ. Т. Новикова]. – М.: ЭКСМО, 2012. – 464 с.
6. Солощук Л.В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англomовному дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец.: 10.02.04 – германські мови / Людмила Василівна Солощук; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2009. – 42 с.
7. Ekman P. Facial Action Coding System Investigator's Guide / P. Ekman, W. V. Friesen, J. C. Hager – Research Nexus, 2002. – 197 p.

Каика Н.Е. Русско-французские окулесические фразеологические эквиваленты // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации» Том 26 (65). № 1 – С.221-225

В статье анализируются межъязыковые фразеологические эквиваленты окулесической фразеосемантической группы. Определен удельный вес русско-французских

окулесических фразеологических эквивалентов в общем русско-французском фразеологическом фонде. Выявлена специфика репрезентации невербального средства коммуникации контакт глазами во фразеологии русского и французского языков. Доказана эффективность поисков межъязыковой фразеологической общности в указанной фразеосемантической группе.

Ключевые слова: межъязыковые фразеологические эквиваленты, окулесическая фразеосемантическая группа, общий русско-французский фразеологический фонд.

Kaika N. Russian-French oculesic phraseological equivalents // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Philology. Social communications. – 2013. – Vol. 26 (65). No 1 – P.221-225

Interlanguage phraseological equivalents of an oculesic phraseological and semantic group are under analysis. Russian-French oculesic phraseological equivalents specific volume in common Russian-French phraseological fund has been established. Phraseological units with meanings related to realization of communicative functions of eyes (cognitive, emotive, controlled, regulatory) have been found out. It has been defined how basic communicative meanings that eyes express in the act of communication are reflected in phraseology of the compared languages. An attempt to correlate the system of description of emotional ground-states with its representation in Russian-French phraseological equivalents has been undertaken. Russian-French phraseological equivalents, reflecting modality states, experienced by personality have been analysed. The specific of phraseologisation processes and intersemiotic verbal and nonverbal units link has been educed. It has been established that phraseological community in the group of Russian-French oculesics phraseological equivalents is shown up brightly enough, in spite of belonging of the compared languages to the different language systems. Perspective of comprehensive analysis of the corps of Russian-French phraseological equivalents, explicated kinemas functional features, including eyes motion, as specific units forming interlanguage phraseological community, has been pointed out.

Key words: interlanguage phraseological equivalents, oculesics phraseological and semantic group, common Russian-French phraseological fund.

Поступила до редакції 19.04. 2013 р.